

ÚVODEM

Naše doba propadla masovému šílenství. Vypjaté projevy znechucení na veřejnosti i v soukromí se opakují stále častěji, lidé se chovají jako v horečce, reagují stádně, anebo jako by si potřebovali nepřetržitě a vulgárně ulevovat. Každodenní zprávy nám předkládají důsledky takového chování, ale příčiny nám unikají.

Nabízejí se pochopitelně nejrůznější vysvětlení: v anglosaském světě se nejčastěji uvádí zvolení kontroverzního amerického prezidenta Donalda Trumpa nebo nečekaný výsledek lidového hlasování o členství Velké Británie v Evropské unii, který tak šokoval naše humanitní vzdělance. Avšak pod povrchem politických událostí se skrývají dlouhodobé společenské proměny a mnohem důležitější mezníky historického vývoje západní společnosti. Něco se pokazilo a je nejvyšší čas, abychom se zamysleli nad hlubšími příčinami.

Je poněkud tristní, že si skoro nikdo nepřipouští zřejmý původ dnešního neutěšeného stavu. Onu prostou skutečnost, že se už nejméně čtvrt století nacházíme ve vyprázdněném období. Tak dlouho jsme všechny své slavné příběhy popírali a napadali, až se staly neobhájitelné a neudržitelné. Nejdříve se během devatenáctého století zhroutilo náboženské vysvětlení lidské existence, aby pak ve století dvacátém padly i jeho zástupné politické ideologie a nastoupila éra postmodernismu, jež se definuje svou podezíravostí vůči každému velkolepému pojetí lidského života. Jak si ale pamatujeme od školních lavic, příroda nesnáší vzduchoprázdno, a do postmoderního vakua začaly samovolně pronikat nové myšlenky a nabízejí nová vysvětlení a návod na život.

Bylo naprosto nevyhnutelné, aby se někdo pokusil na opuštěném hřišti rozehrát svou hru. Občané zbohatlého demokratického Západu se přece nemohli stát prvními lidmi v dějinách bez nějakého vysvětlení své činnosti, smyslu a účelu života.

Velkolepým příběhům minulosti jistě mnohé chybělo, lidské existenci však poskytovaly smysl a účel. Na otázku, co si máme nyní se svým životem počít, kromě úsilí zbohatnout a dopřát si co největší porci z dostupné zábavy, musel někdo přijít s odpovědí.

Ta se v poslední době vynořila z divokých slovních bitek a kampaní, které se tak vtíravě dožadují naší pozornosti a lákají k účasti. Ovšem pátrat po smyslu v nekonečném boji proti každému, kdo se zdánlivě nachází na špatné straně problému, jenž byl možná právě přeformulován a odpověď znemožnil, je víc než marné. Překotné tempo vývoje způsobilo několik globálních amerických firem v Silicon Valley, zejména Google, Twitter a Facebook, které nejen získaly moc určovat lidem, co mají znát, o čem přemýšlet a mluvit, ale dokonce vynalezly úspěšný obchodní model založený na „vyhledávání zákazníků ochotných platit za možnost ovlivňovat veřejné mínění“. Ačkoli nás někdy dopaluje prudký rozvoj techniky, s níž nestačíme držet krok, a připadá nám, že se válčí chaoticky a bez cíle, ve skutečnosti se v té bitevní vřavě projevuje záměr a ambiciózní cíl, pro někoho ještě skrytý a neznámý, pro jiné však zřejmý a zamýšlený – úsilí založit novou metafyziku, nebo chcete-li, nové politické náboženství.

Přestože základy nadcházející ideologie byly položeny už o několik desítek let dříve, teprve světová finanční krize v roce 2008 probudila k životu názory, které do té doby hlavní politický proud a akademické kruhy považovaly za naprosto obskurní a okrajové. Přitažlivost celé plejády často zmatených extremistických představ se dá celkem snadno vysvětlit. Proč by generace, které se zřejmě nikdy nepodaří získat nějaký kapitál, měla planout nadšením pro

kapitalistické hospodářství? Není snad obtížné pochopit, proč mládež bez naděje na vlastní domov tak mocně přitahuje revoluční příslib okamžitého odstranění veškeré nespravedlnosti, a to nejen ve vlastní společnosti, ale na celém světě. Pohled na svět brýlemi „sociální spravedlnosti“, „skupinových identit“ a „intersekcionalní“ solidarity nejruznějších menšin se stal od konce studené války prvním odvážným pokusem vytvořit všeobjímající a univerzální ideologii.

Závratnou kariéru udělala zejména přitažlivá formulace „sociální spravedlnost“ nejen proto, že vypadá tak slibně; úspěch slaví už to samotné slovní spojení, nastražená rétorická past. Hodlá snad někdo vystupovat proti sociální spravedlnosti, navrhuje snad někdo podporovat útlak a sociální nespravedlnost?

V „identitární politice“ nalézá hledisko společenské rovnosti svůj dokonalý stranický domov. To vede k atomizaci společnosti na malé zájmové skupiny, zejména sexuální, genderové, rasové. Pohlaví (nebo gender), rasa, sexuální orientace apod. jsou považované za zásadní, nebo dokonce za jediné určující znaky svých nositelů a přinášejí menšinám (jak potvrzuje americký spisovatel Coleman Hughes) ohromnou výsadu, ono nepochopitelné přesvědčení, že z pouhého faktu, že je někdo černoch, homosexuál nebo žena, vyplývá „vyšší morální povědomí“. Okamžitě to zjistíte, když se někdo na veřejnosti ozve v debatě nebo odpoví na dotaz a řekne: „Víte, já jako černoch / gay / žena považuju...“ Přesvědčení o vlastní skupinové morální nadřazenosti také vysvětluje zuřivou netoleranci vůči minulosti a důvod, proč se všichni živí i mrtví mají nacházet na správné straně dějin a proč se přejmenovávají ulice a kácejí sochy historických postav, protagonistů „špatných“ dějin, které je pro spásu současnosti nutno přepsat. Považuje se za normální, když severoirský senátor za nacionalistickou stranu Sinn Fein nepravdivě prohlásí, že se protestní hladovka uvězněných teroristů z IRA (Irské republikánské armády) v roce 1981 konala na podporu práv homosexuálů. Zvrácená logika skupinové identity povzbuzuje menšiny, aby se navzájem uznávaly, současně je ale rozkládá a vytváří uvnitř nich menšiny nové.

Nejméně lákavá z této pochybné trojice „sociální spravedlnost“, „menšinová identita“ a koncepce „intersekcionality“ je ta třetí. To ona nás nabádá, abychom celý život zkoumali požadavky vlastní i cizí zranitelné totožnosti a podle ní organizovali a neustále předělávali hierarchii spravedlnosti. Nejenže je to celé pomatené a nemůže to nikdy fungovat, ale představuje to nesplnitelný požadavek k neuskutečnitelnému cíli. Pojetí intersekcionality vzniklo původně jako čistě hypotetická spekulace na fakultách sociálních věd a humanitních oborů a dnes je uznává celá generace mladých lidí, ba dokonce se prostřednictvím zákoníku práce uhnízdi lo ve všech velkých korporacích a státních institucích.

Aby se matoucí předpoklady nové ideologie vůbec daly nějak strávit, musela se vymyslet nová kreativní heuristika. Je ohromující, jak bleskově pronikla do hlavního politického proudu. Důkladný popis nabízí americký ekonom a spisovatel Eric Weinstein (a dokazuje to vyhledávač Google): ideologické fráze jako „komunita LBGTQ“, „bělošské privilegium“ nebo „transfobie“ se naprosto prosadily ve veřejném prostoru. Jeho graf názorně ukazuje, jak zejména mileniálové považující se za avantgardu „probuzených“ (woke) se touto hatmatilkou honosí, aby se v diskusi během pouhých dvaceti minut vypořádali s „tisíci letím civilizačního útlaku“ v západních dějinách. Nic proti novým myšlenkám či neobvyklým idiomům a koncepcím, ale je „více než nezodpovědné se s takovou samozřejmostí opírat o neprokázané teze neověřených humanitních oborů, jež nemají za sebou ani padesát let“.

Neméně přesvědčivě i Greg Lukianoff a Jonathan Haidt poukazují ve své knize *The Coddling of the American Mind* (Jak hýčkat americký rozum) na podivné metody policejního dozoru nové heuristiky. Fráze jako „aktivace“ (triggered), „pocit neklidu z nezabezpečení“ (feeling unsafe) a tvrzení, že slova, jež nezapadají do nového náboženství, „zraňují“, vypluly na povrch někdy po roce 2013. Zdá se, že si nová metafyzika nejprve musela uvědomit svůj cíl, než si vypracovala metodu na zastrasování svých znejistělých přívrženců v hlavním mediálním proudu o půl desetiletí později. To se jí opravdu a s ohromným úspěchem podařilo.

Důkaz o tom podávají každodenní zprávy. Americká psychologická společnost si dělá starosti s tradičním pojetím odvahy a mužnosti a doporučuje svým členům speciální kurs na přeškolení chlapců a mladých mužů. Současní ideologové politické korektnosti přinutili rektora Harvardovy univerzity Larryho Summerse v roce 2006 odstoupit kvůli jeho zmínce, že muži mají v matematice a v technických oborech lepší výsledky než ženy. Dříve úplně neznámého programátora Googlu Jamese Damorea můžou vyhodit ze zaměstnání za „nehorázný“ názor v e-mailu kolegům, že některé technické obory lákají mnohem více muže než ženy. A tak jistě nikoho nepřekvapí, že se v letech 2011–2017 zdvojnásobil počet Američanů, kteří považují rasismus za „ohromný problém“ společnosti.

Když si lidé nechají nasadit ideologické brýle, nevyhnutelně budou pozorovat svět jejich zmatenou optikou, jako když deník *The New York Times* publikoval článek černošského autora pod názvem „Mohou mít mé děti za kamarády bělochy?“ Mnohdy se ale neubráníme dojmu, že redaktori zešileli, jak jinak by mohli zprávě o smrtelných nehodách cyklistů v Londýně nasadit palcový titulek „Na silnicích projektovaných muži umírají ženy“. Každá absurdní nadsázka prohlubuje existující přehrady a vytváří nové. Proboha proč? Nebylo by rozumnější dávat občas k dobru, jak spolu všichni umíme vycházet, místo mediální masáže, že pospolu žít nedokážeme?

Většina lidí má o této nové ideologii jen mlhavé povědomí, protože s ní nemá osobní zkušenost, dobře ale ví o karambolu lidí, kteří si nedali pozor na jazyk. Kdo by snad v poslední době nevěděl, že na něj na veřejnosti číhají nastražené rétorické pasti? Ať už je nakladli jednotlivci, nebo organizované skupiny, či snad nějaký ďábelský satirik, vždycky se někdo do osidel chytí. Většinou bezděky zakopne o nějaké nepřipustné slovo a na internetu vypukne pozdvižení. Existují ale i odvážní šilenci, kteří se s plným vědomím vydávají na neprobádané území. Po každém výbuchu následuje ostrý spor, občas přerušovaný povzdechem obdivu, ale povětrí se rychle vyčistí a život plyne dál, jako by se nic nedělo. Jen se připiše další oběť na konto podivných, zdánlivě improvizovaných hodnot naší doby.

Dlouho trvalo, než se podařilo ukryté nástrahy vypátrat, ale konečně už je dobře známe. Kontroverzní je všechno, co nějak souvisí s homosexualitou. Ve druhé polovině dvacátého století se odehrál nesmírně úspěšný zápas o zrovnoprávnění gayů a nápravu strašlivé historické křivdy. Jenomže u toho nezůstalo a po vítězném boji, snad aby nepřišly zkrátka lesbičky, zmutovalo původní GLB (= gayové, lesbičky, bisexuálové) na podobu LGB a ke skupině diskriminovaných se přidalo písmeno T za „trans“, o čemž bude řeč později. A nakonec se k akronymu přilepilo i Q jako „queer“ (divný) a nějaké ještě podivnější hvězdičky. A jak ta homosexuální abeceda narůstala, něco se v hnutí zvirtlo, vítězové na koni se najednou chovají stejně ohavně jako kdysi jejich pronásledovatelé a boj pokračuje. Před deseti lety by nikoho nenapadlo obhajovat manželství gayů. Dokonce ani Stonewall, organizace za práva homosexuálů, nic takového nežádala, dokud se z požadavku nestala zakládající hodnota současného liberalismu. Propadnout u zkoušky za právo gayů na manželství – ačkoli ještě před pár lety by nikdo neprošel – dnes znamená vyřazení ze slušné společnosti. Bez ohledu na

souhlas, či nesouhlas veřejnosti došlo k zásadnímu posunu v hierarchii společenských norem, k překotné změně, jež by měla vyžadovat výjimečnou citlivost a hlubokou prozíravost. My se však bez nejmenšího uvážení ženeme neznámo kam.

Podobný průběh měl i vývoj dalších sporných záležitostí, zejména ženské emancipace. Po celé dvacáté století se úspěšně prosazovala a zdálo se, že se také blíží ke svému konečnému cíli a zákonnému narovnání. Jenže ouha! Ve chvíli, kdy to už vypadalo, že se vlak blíží do vytoužené stanice, zničehonic nabral rychlost a řítí se kamsi do dáli a pod koly drtí celé profesní kariéry. O čem by ještě včera nikoho ani nenapadlo diskutovat, to se stalo důvodem pro to, zničit někomu život.

Příčí se rozumu, že 72letý anglický laureát Nobelovy ceny za fyziologii profesor biologie Tim Hunt přišel o místo a prestiž kvůli nevinnému žertování na konferenci v Jižní Koreji, když dal k dobru milostné příběhy z laboratoří svého výzkumu. V běžném užívání se objevily fráze jako „toxické mužství“, za ctnost se považuje názor, že jsou vztahy mezi pohlavími trvale poškozené a s mužskou polovinou lidského druhu je nutné zacházet jako s pacienty postiženými rakovinou. Dokonce se vyhláší módní stanovisko, že muži nemají právo mluvit o ženské sexualitě. Ačkoli ženy prolomily více bariér než v celých lidských dějinách, na veřejnost pronikl extrémní feminismus a považuje se za naprostou samozřejmost. Jak se mohlo vůbec připustit, aby v australském Senátu aktivistky vytáhly pojmy jako „mansplaining“ a „patriarchát“?

Obzvlášť zhoubně to všechno postihlo Ameriku. Když se hnutí za občanská práva, o nápravu jednoho z největších historických příkoří, užuž blížilo ke svému cíli, těsně před vítězstvím se vše pokazilo. Když už to vypadalo, že se poměry výrazně zlepšily, ozvaly se hlasy, že ještě nikdy nebylo tak zle. Když jsme se domnívali, že se o rasové diskriminaci jednou provždy přestane mluvit, najednou se všechny společenské jevy týkají rasy. A stejně jako v případě ostatních nastražených výbušnin, jen hlupák nebo blázen by ještě před několika lety o něčem takovém spekuloval, natož předvídal tak nečekaný obrat.

Jak zmateně se potácíme na neprobádaném území! Ujal se názor, že mezi námi žije značný počet lidí, kteří se nacházejí v nesprávném těle, a je proto nutné dosavadní jistoty, jakkoli podporované vědou a jazykem, od základů přestavět. V určitém smyslu je diskuse ohledně transgenderu docela poučná. Ačkoli se tato nejnovější práva týkají nejmenšího myslitelného počtu lidí, vypukla o ně bitka s tak vášnivou zuřivostí, jaké se hned tak něco nevyrovná. Ženy na nesprávné straně sporu, jako světově proslulou spisovatelku J. K. Rowlingovou, pronásledují lidé, kteří byli donedávna muži. Rodičům, kteří ještě včera sdíleli všeobecné mínění, se předhazuje, že nejsou dostatečně na výši, aby vychovávali vlastní děti. A už nejen v Británii si občané, kteří na veřejnosti neprozřetelně vyjádří názor, že se z muže nemůže stát žena a naopak, koledují o návštěvu policie.

Jedno však mají všechny tyto záležitosti společné: vznikly jako naprosto legitimní kampaň za lidská práva. Proto se dostaly tak daleko. V určité chvíli ale prorazily ochrannou hradbu zdravého rozumu. Nespokojenci s pouhou rovností před zákonem dnes zaujali neudržitelnou extrémní pozici a vyžadují něco „lepšího“. Někdo možná namítne, že jde pouze o dočasné historické narovnání, ostatně v případě hnutí #MeToo jsme to slyšeli mnohokrát. Jeden moderátor americké televize CNN prohlásil: „Jestliže někomu připadají některé požadavky přehnané, měl by si uvědomit, že jde o nápravu, a proto je přehnanost naprosto v pořádku.“ Dodnes jsme se ovšem nedozvěděli, jak má ona náprava dosáhnout svého cíle, kdy má skončit a kdo o tom rozhodne.

Všichni zato dobře víme, že si musíme dávat pozor na jazyk; stačí se jen lehounce otřít o nastraženou minu a na internetu okamžitě vybuchne řev: „fanatik“, „homofob“, „sexista“, „misogyn“, „rasista“, „transfob“ – a to jsme teprve na začátku. Boje o práva naší doby jsou toxické a výbušné, ale po nějaké době zmutovaly, přestaly být součástí tradičních společenských zvyklostí a považují se za základ nového řádu. Vůči němu je zapotřebí předvádět oddanost, neustále dokazovat svou věrnost a nadšeně horovat pro nový svět. Jak se dá takový závazek prokázat? Samozřejmě hlasitým odporem vůči rasismu, spojenectvím s lidmi, kteří se hlásí k LGBT, a horlivým prohlašováním, bez ohledu na svou pohlavní příslušnost, že je nejvyšší čas jednou provždy skoncovat s patriarchátem.

Vzniká problém jako při konkursu na filmovou roli, veřejné vyznání loajality novému paradigmatu je nutné prokazovat při každé příležitosti a bez ohledu na vhodnost situace. Jde o dobře známý problém bezbřehého liberalismu, jaký přiznávají dokonce i jeho někteří záslužní bojovníci. Australský politický filosof Kenneth Minogue jej nazval „důchodcovský syndrom svatého Jiří“. Statečný válečník poté, co zabil draka, bloumá krajem a hledá příležitost k dalším skvělým zápasům. Nutně potřebuje draky, a když ho honba za stále menšími nestvůrami unaví, tak jej jednoho dne naleznou, jak mává kopím a propichuje v povětří draky svých utkvělých představ. Jestliže může takovému pokušení podlehnout svatý Jiří, což teprve někdo, kdo má ke svatosti daleko, nevlastní koně ani kopí a nikdo si ho nevšímá. Jak přesvědčí svět, že by stačila historická příležitost a on by také nějakého draka skolil?

Množství výroků novodobé rétoriky, které zde hodlám citovat, potvrzuje, že náš veřejný život je přímo zahlcen osobami, jež mají zoufalou potřebu stát na barikádě i po revoluci. Možná ji považují za svůj domov, nebo nemají kam jít. Tak či onak, vychloubat se svou ctností a správným názorem znamená přehánět a ze zanedbatelných problémů vytvářet mnohem větší.

Daleko závažnější je ale jiná věc, a proto je nutné ony údajné hodnoty nové metafyziky jednu po druhé důkladně prozkoumat. Čím dál více lidí se totiž přetvařuje, že má na své straně právo a že všechny kontroverzní záležitosti společnost přijala a odsouhlasila. Jenže tak to vůbec není. Žádný konsensus neexistuje, ba ani existovat nemůže, protože se jedná o otázky velmi nejisté a mnohem složitější, než je většina lidí ochotna připustit. A tak nejenže zásady nové etiky a nové metafyziky nefungují, staly se ve skutečnosti příčinou všeobecného šílenství. Nestabilnější základ sociální soudržnosti si ani nelze představit.

Ačkoli rovnost ras, práva žen a menšin jsou jistě největším úspěchem klasického liberalismu, nemohou sloužit jako pevné opory společnosti. Dnešní úsilí poskládat z nich soudržný světonázor je, jako kdybychom postavili barovou stoličku vzhůru nohama a pokoušeli se na ni posadit. Jsou totiž pouze důsledkem stabilního systému, který je vytvořil, a minimálně z toho důvodu mu nemohou poskytnout oporu. Každé právo je totiž samo o sobě velice křehké. A co je na pováženou, někteří lidé se tváří, jako by to všechno bylo dávno přijaté a jednou provždy dané. Výsledky jsou každému zřejmé, denně se s nimi setkáváme – nesmyslné protichůdné požadavky, lživé ideologické konstrukce nebo fantasmagorie, a nejenže se oficiálně nedoporučuje se jimi zabývat, nacházejí se pod policejní ochranou. A po lidech se žádá, aby souhlasili s něčím, čemu nelze věřit.

Je to nehorázná a také je to hlavní příčina odpudivých debat na internetu i v reálném životě. Aktivisté politické korektnosti nás nutí skákat a tancovat podle jejich not, ačkoli toho nejsme schopni a ani by nebylo dobré se o to pokoušet. Prikazují nám věřit neuvěřitelným nehoráznostem, přestat odporovat a vyjadřovat souhlas s jejich šibolety, které většina odmítá.

Snad nejděsivější ze všech nesmyslů je propagace medikamentů na zastavení puberty. Přestože vidíme očividné rozpory a problémy, musíme mlčet nebo se vykrucovat, svádět něco na jiné a tiše trpět. Kdo má zkušenost s totalitním režimem, může podat svědectví, jaké ponížení vyvolává přetvářka, jak člověka psychicky deptá vynucený souhlas se lží. Jistěže lze uznat hodnotu i důstojnost všech lidí a požadavek prokazovat každému úctu, když nás ale nutí věřit a prohlašovat, že neexistují žádné rozdíly mezi muži a ženami, homosexualitou a heterosexuality, rasismem a antirasismem, pak mučí a matou rozum. A právě toto zmatení je příčinou šílenství davů, z něhož tak zoufale hledáme cestu ven.

Pokud nenajdeme správný směr, čeká nás nejen stále větší atomizace společnosti, hněv a násilí, ale nakonec také zuřivá reakce a odmítnutí všech lidských práv včetně těch potřebných. Lidé napadání z rasismu odpoví rasismem a hanobením jednoho genderu vyvolá hanobení jiného genderu. Po letech ponižování se většinové skupiny neudrží, aby neoplatily ostatním stejnou mincí.

V této knize navrhuji několik východisek. Vzhledem k tomu, že nestačí porozumět současnému dění a nemáme prostor ke svobodné diskusi, napadlo mě přirovnání s hledačem min Python (Krajta), jaký používá britská armáda. Když vystřelí raketu nad zaminované pole, ta za sebou rozvine stovky metrů dlouhou hadici naplněnou výbušninami. Hadice se pak snese na zem, postupně exploduje a vyvolá „solidární výbuchy“ nastražených min (jako dnes ostatně všechno můžete sledovat videa exploze na internetu). Přestože celý terén nevyčistí, vytvoří dostatečně širokou cestu, aby projela nákladní auta, a dokonce i tanky.

Ve vsí skromnosti by mne velice potěšilo, kdyby se má knížka stala podobným hledačem slovních min. I kdybych si to přál sebevíc, vyčistit zaminovaný veřejný prostor se mi podařit nemůže, ke spokojenosti by mi však postačilo vyznačit lidem cestu, kudy mohou bezpečně projít.

(Douglas Murray – Šílenství davů. Překlad Alexandr Tomský. Voznice: Leda 2021. ISBN 978-80-7335-719-1)